

Fig. 1. Kirken set fra sydøst. Foto Arnold Mikkelsen 2013. – *The church seen from the south east*.

DAUGÅRD KIRKE

HATTING HERRED

Historisk indledning. Efter reformationen var kirken i kronens besiddelse, indtil den 1686 som gældsbetaling sammen med mange andre kirker blev overdraget til major Jørgen Rantzau.[1] Han solgte 1698 kirken til Axel Bille til Ørumgård,[2] og kirken fulgte herefter Ørumgård indtil 1792, da den blev afhændet til Johan Frederik von Schmidten, ejer af sognets hovedgård Williamsborg (tidligere Bryskesborg).[3] Von Schmidten (jf. bygningstavle 1792, s. 1913) solgte 1810 herregård og kirke til regimentskvartermester Jeremias Møller Secher, der allerede samme år frasolgte kirken til sognets tiendeydende beboere.[4] Kirken overgik til selveje 1. jan. 1914.[5]

Daugård har fra reformationstiden været *anneks* til Ørum (Bjerre Hrd.). Præstefællesskabet rækker tilbage til katolsk tid, idet præsten Peder Skaaning 1480 i to breve benævnes som henholdsvis 'sognepræst i Ørum' og 'sognepræst i Daugård', mens Anders Hennekessøn omtales som kapellan begge steder.[6]

Ove Fransen i Daugård, der sandsynligvis har været kirkeværge, måtte 1616 betale en bøde på 20 rdlr., fordi han havde solgt en lille †klokke fra kirken uden at føre pengene til regnskab.[7]

Under Svenskekrigene havde kirken 1657-59 ingen indtægter 'formedelst fjendernes og de allieredes gestalt og ruinering'. 1660 blev kirkens 'lysestager' (alterstager?) løskøbt fra fjenden; 1661-63 blev en tredjedel af korntienden eftergivet efter kongens befaling 'på grund af svær armod og misvækst'.[8]

Kirkegods. Kirken ejede i 1600-tallet et lille bol, der var forpagtet ud, og modtog i øvrigt landgilde af syv forskellige agre og et stykke skov.[9]

Fig. 2. Luftfoto af kirken set fra sydøst. Sylvest Jensens Luftfoto 1947. KglBibl. – *Aerial photo of the church seen from the south east, 1947.*

Kirken ligger i landsbyens østlige udkant for enden af den gamle bygade. Fra kirkegården er der udsigt over markerne mod syd og øst. Nord for kirken på det faldende terræn ned mod Ørum Å ligger Williamsborgs parkagtige have, der tidligere var domineret af store træer. Hovedbygningen selv, 250 m nordvest for kirken (jf. fig. 4), er et lille trefløjet rødstensanlæg fra 1774-75. Sognet, der strækker sig ned til Vejle Fjord, har fra gammel tid kun haft den ene landsby, Daugård. Kirken er som egnens øvrige trukket tilbage fra kysten og opført et stykke inde i landet (jf. Barrit, Stouby og Engum).

Den højtliggende *kirkegård* har bevaret gamle skel mod vest, nord og øst, men er udvidet mod syd i to omgange, 1932 og 1970. Den hegnes af *kampestensdiger* med mange kløvede sten, der står på kippen af skrænten. Mod vest er diget genskabt 1996 efter nedrivningen af to ældre †huse (jf. ndf.). De nye afsnit er planeret i det faldende terræn sydover og forbundet af trapper. Det gamle †dige i syd, der stod på kirkegårdens højeste afsnit, er fjernet ved udvidelsen 1932, og kampestenene er brugt i en cementafdækket kløvstensmur, som tidligere omgav det nye område. Et stykke af muren er tilbage i østsiden. Kirkegårdens yngste afsnit, fra 1970, hegnes af hække af tjørn og liguster. De gamle diger mod øst og nord tjener til at fastholde jorden, idet der igennem årene er sket en betydelig opfyldning på indersiden af digerne.

Hovedindgangen nordligst i vestdiget står på den gamle ports plads vendende ud mod landsbyen. Den består af en *køreport* og en ganglåge, der er lukket med nygotiske støbejernsfløje mellem murede og hvidtede piller, formentlig fra sidste del af 1800-tallet. Fløjene må være identiske med de 'støbte jernlåger', der 1859 blev anskaffet til en forudgående †portal (nr. 2) (jf. ndf.).[10] To nyere indgange fra 1990'erne, også med jerngitre, nord og syd for graverhuset, leder ind fra vest.

†*Kirkegårdsporte* (portaler). 1) En muret og teglhængt port, formodentlig en middelalderlig portal, omtales 1620 som 'risten', utvivlsomt fordi den i bunden var udstyret med en †*jernrist*.[11] 1687 havde kirkeport, låge og riste været øde siden 'fjendernes tid' (Svenskekrigene),[12] 1715 blev portens tegltag udbedret med nye tagsten, og 1725 beklagede synet, at kirkeporten var brøstfældig og ikke kunne holde 'svin og andet småt kvæg' ude.[13] 2) En portal i klassisk stil med trekantgavl (fra o. 1800?), der ses på Ferdinand Richardts tegning 1867 (fig. 3).

Digernes vedligeholdelse nævnes jævnligt i regnskaberne. 1614 betaltes en murmand for at oplægge 'kirkegårdsmuren';[14] 1682 blev 36 favne genopsat med kampesten, og samtidig blev en †trappe fra landsbygaden og op til kirkegårdsmuren repareret.[15]

Tegningen 1867 (fig. 3) viser kirkegården, før den blev udstykket i faste, indhegnede gravsteder. Gravene ses som højryggede, græsklædte tuer; nogle få i forgrunden er omgivet af løvfældende buske (roser?). På en nykastet grav ligger flettede kranse. Der er kun enkelte gravminder: et par steler og kors.

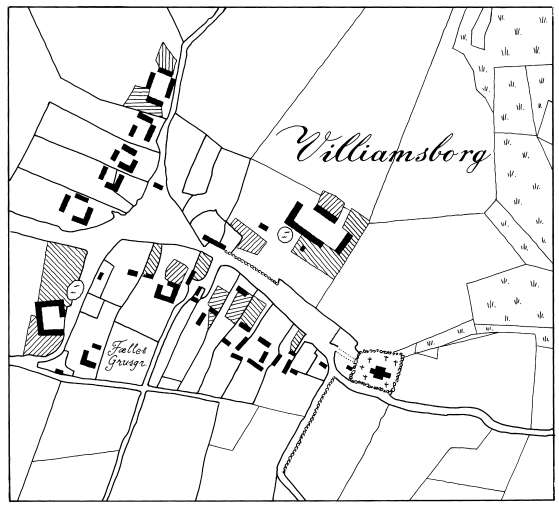

Fig. 4. Udsnit af matrikelkort over Daugård By 1856. 1:10.000. Målt af Hegeland 1774, omtegnet af Söderberg 1856 og tegnet af Merete Rude 2013. – *Detail of cadastral map of Daugård village, 1856.*

Lindetræer har 1992 afløst en ældre *beplantning* med elm. Store gamle asketræer uden for norddiget er fældet 2013. Provsten påbød 1858, at der blev plantet kastanjer, ahorn og elm i stedet for nogle optagne træer.[10] Gravstederne på

Fig. 3. Kirken set fra syd, tegning af Ferdinand Richardt. Efter C. E. Secher, Danske Kirker, Slotte og Mindesmærker 1867. – *The church seen from the south.*

kirkegårdens ældste afsnit omgives af lave buksbomhække.

Bygninger omkring kirkegården. Et *ligkapel* uden for kirkegårdens nordvestre hjørne er opført 1926.[16] Den hvidtede, teglhængte bygning er i en art gotisk stil med spidsbuede åbninger og kamtakkede gavle i nord og syd. Et hvidtet og teglhængt *graverhus*, opført 1993 vest for kirkegårdens mellemste afsnit, rummer kontor, værksted m.m. (arkitekterne Albertsen & Flarup, Vejle). Et fritliggende *bindingsværkshus* vest for kirkegården, tidligere brugt som værksted, blev erhvervet af menighedsrådet 1995 og benyttes nu til opmagasinering. Det rødkalkede og sortmalede hus dækkes af et eternittag.

En †*degnebolig* (skole), opført 'ved kirken' 1684, er formodentlig identisk med det hus, der ses vest for kirkegården, syd for porten, på matrikelkortet fra 1772 (fig. 4). Det lille bindingsværkshus blev opsat af Axel Bille på Ørumgård til Peder Degn (Peder Pedersen Schuldt), som siden lod det færdiggøre på egen bekostning.[17]

Uden for kirkegårdens vestre skel lå i 18-1900-tallet en række mindre †*bygninger*, hvoraf nogle en tid indgik i et tømrerværksted (jf. fig. 2-3). Nord for porten, på ligkapellets plads, stod et stråtækt hus, og syd for porten og lige op ad kirkegården lå en anden beboelseslænge. Sidstnævnte bygning blev købt af menighedsrådet og nedrevet 1996 sammen med et værksted i to etager.

BYGNING

Oversigt. Kirken er en romansk frådstensbygning bestående af kor og skib, hvis facader har bevaret store dele af en rig udsmykning med blændinger og friser. I senmiddelalderen er der tilføjet et tårn i vest og et våbenhus i syd, og o. 1520 er korets østende ommuret i tegl og den nye gavl udstyret med en frise af stigende buer. Samtidig blev †trælofterne i kor og skib afløst af murede hvælv. Korbuen og skibets østre gavlspids er ommuret 1878. *Orienteringen* er solret.

Den romanske *frådstenskirke*, der formentlig er opført af samme bygmester som i Ølsted, er rejst på nordsiden af en banke, hvis højeste punkt som nævnt findes ved kirkegårdens gamle syddige. Med tiden er der sket en vis udjævning af terrænet, som nu skjuler kirkens sokkel i syd. Bygningen har bevaret sin oprindelige skikkelse med undtagelse af korets østre del, der er ommuret o. 1520. Den gamle sokkel er dog bevaret under jorden og viser, at det romanske kor havde samme udstrækning som det nuværende.

Grundplanen er afsat med rette vinkler og betydelig akkuratesse. Springet mellem kor og skib udgør en halv murtykkelse. Ved afsætningen af planen har man sandsynligvis ligesom i Ølsted anvendt en *måleenhed* på ca. 27,5 cm, en kort 'jysk' fod.[18] Målt med denne enhed er skibet udvendig 30 fod bredt, mens murtykkelsen, 110 cm (målt i korbuen), svarer til 4 fod.

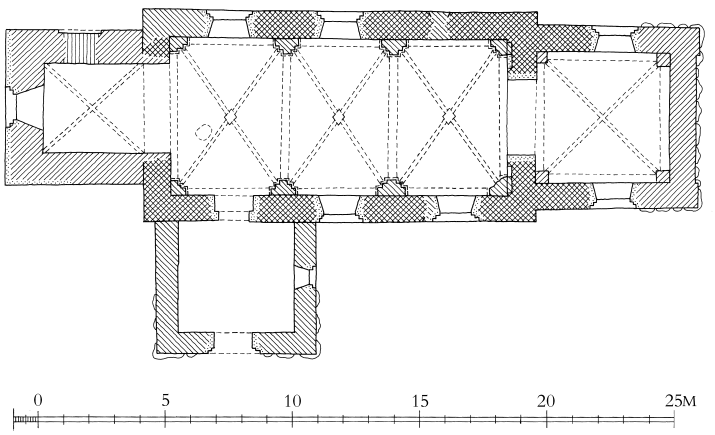

Fig. 5. Grundplan. 1:300. Målt af arkitektfirmaet Birch & Svenning 2002, suppleret af Niels Jørgen Poulsen og tegnet af Merete Rude 2014. – *Ground plan*.

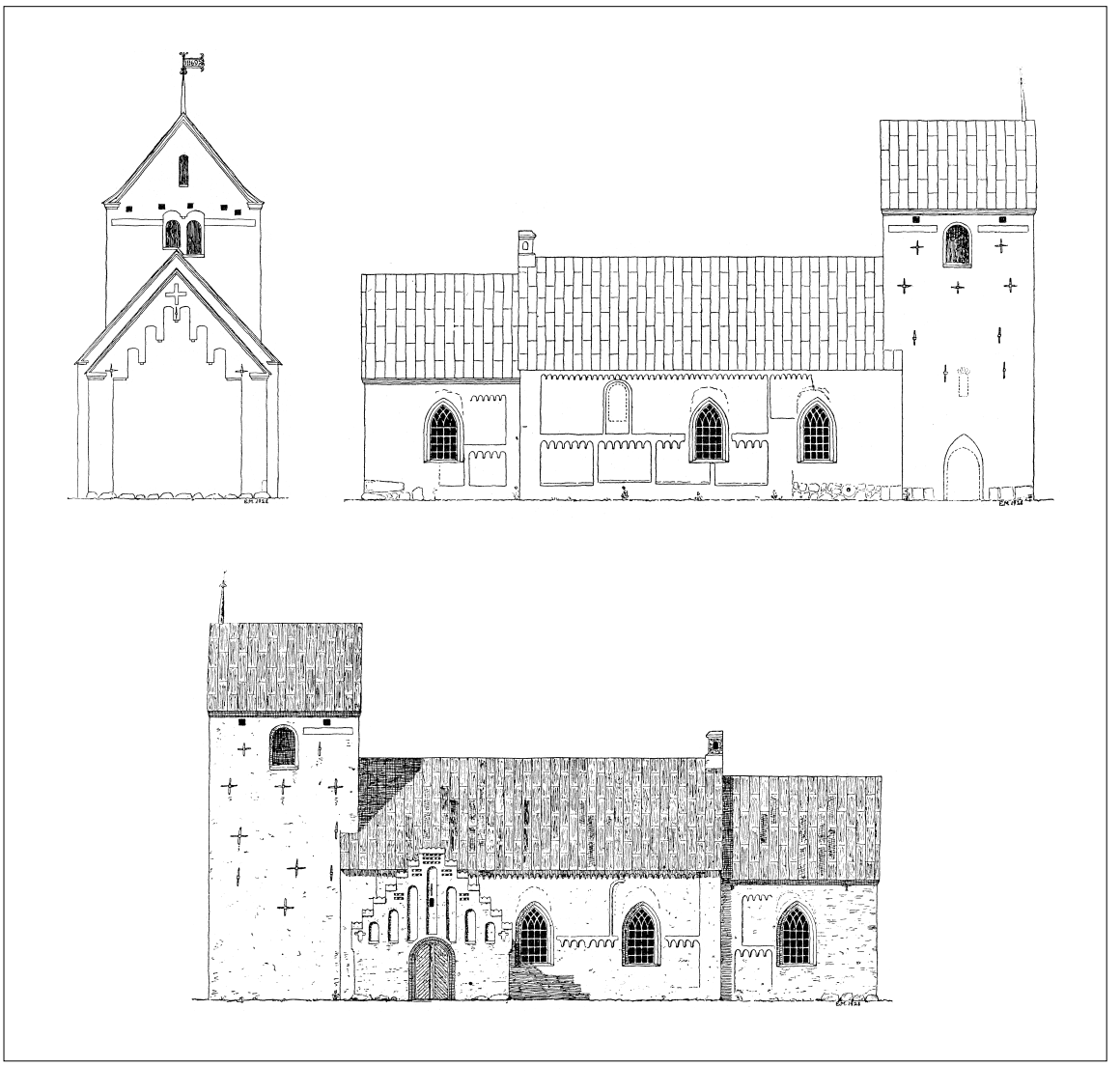

Fig. 6a-c. Opstalter af kirken set fra øst, nord og syd. 1:300. Målt og tegnet af Ejnar Mikkelsen 1928. Efter *ÅrbVejle* 1933. – *Elevations of the church seen from east, north and south.*

Materialer og teknik. Frådstensmurværket, der nu bedst iagttages i overvæggene i skibets tagrum, er af små til middelstore skifter iblandet større (rejste) blokke, 30-35 cm lange (høje). Enkelte partier er muret i sildebensmønster (*opus spicatum*); før berapningen er der konsekvent foretaget en *kvaderridsning*. Et tværsnit gennem skibets vestre gavlspids viser, at murkernen er støbt af håndstore marksten. Frådstensmuren er nærmest at ligne med en tynd 'forskalling', idet stenene kun stikker 10-15 cm ind i murkernen. For hver halve meter, svarende til et 'støbeskifte', er der brugt et dyberegående skifte (25-30 cm). Berapningen er udført med en grovkornet mørtel (jf. malebunden i det romanske kalkmaleri, s. 1915).

Murene er rejst over en aftrappet *sokkel*, nu dækket af jorden, med to retkantede led af frådsten, hver 18-20 cm høje. Soklen hviler på et stærkt fremspringende *fundament* af håndstore sten, granit og flint.[19] Nederst i facaderne, i højde med nuværende jordoverflade, er foretaget reparationer med moderne teglsten, dækket af cementpuds.

Facadeudsmykning. Murfladerne i nord og syd prydes af *blændinger* med *rundbuefriser* i to zoner, der trods forstyrrelser lader sig rekonstruere med betydelig sikkerhed (fig. 7a-b). Bedst oplyst er forholdene i *skibets nordside* (jf. fig. 6b og 8), hvor muren øst for dørstedet nederst er optaget af fire blændinger, som er delt af spinkle lisener og hver afsluttet med syv runde buer. Blændingernes fod er skråkantet og felterne kun 3-5 cm dybe. En vindueszone herover består af én lang blænding, der er afsluttet med mindre rundbuer og kun brudt af to rundbuede åbninger omgivet af *lisenbånd*. Skibets sydside (jf. fig. 6c) må have været udsmykket på tilsvarende vis, men er dårligere bevaret. Soklen er hugget bort, og i den nedre zone savnes spor af de små lisener. Partiet over dørene har været optaget af en højtsiddende blænding, hvoraf den søndre er intakt bag våbenhuset. I *koret* har den nedre zone været delt i tre blændingsfelter, mens den øvre formentlig har udgjort ét felt med et vindue i midten. Korets nedrevne †gavl har højst sandsynligt været prydet på tilsvarende måde.

(†) *Dørene* har været anbragt i ubrudte murflader. Den søndre indgang er stadig i brug, men udvidet i siderne 1862, da der indsattes dobbelte fløje;[10] åbningen er rundbuet. †Norddøren er tilmuret og dørstedet senere forstyrret og ødelagt af en udluftningskanal og et stort støbejernsvindue. Lidt af østre karm spores muligvis udvendig.

(†) *Vinduer*. Kirken må oprindelig have haft syv vinduer, tre i koret og to i hver af skibets langsider. Korets åbninger er ødelagte, mens de fire i skibet stadig spores. Bedst bevaret er de to østre vinduer, især det nordre (fig. 8), hvis tilmurede åbning måler ca. 150×70 cm i murflugten. Ligesom de smalle åbninger i Ølsted omgives vinduerne af et lisenbånd, der udgør en del af facadeudsmykningen. En smule luft er levnet mellem vindueskarmen og den omgivende lisen, hvis top øverst flugter med rundbuefrisens konsoller ('tænder').

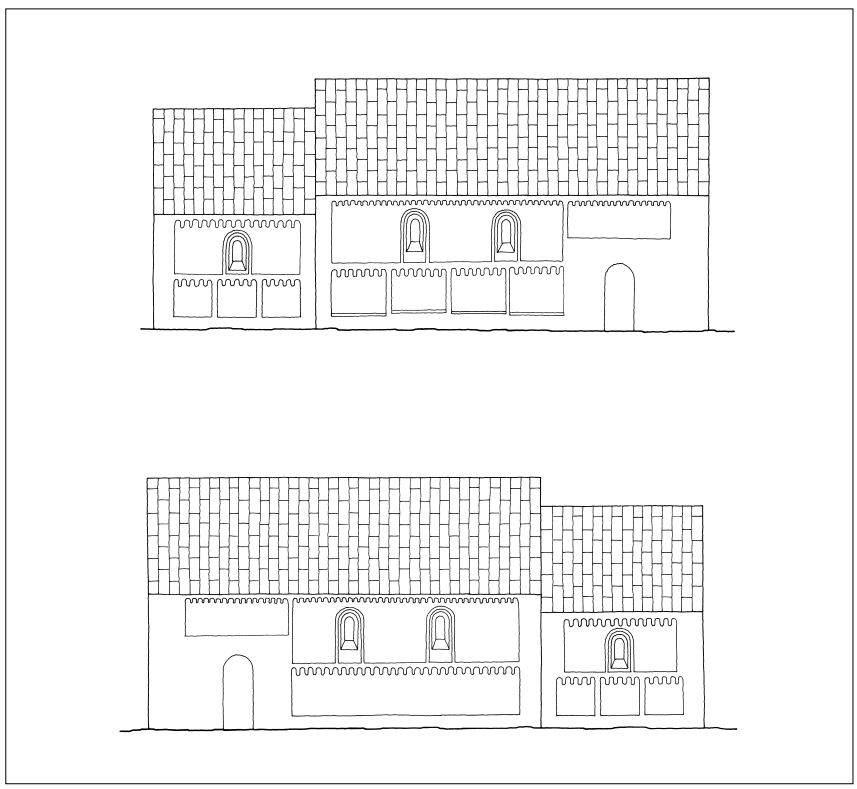

Fig. 7a-b. Den romanske kirke. 1:300. Opstalter af nord- og sydside. Rekonstruktioner ved Niels Jørgen Poulsen, tegnet af Merete Rude 2014.– *The Romanesque church. Elevations of north and south side. Reconstructions.*

Fig. 8. Skibets nordside med romansk facadeudsmykning (s. 1908). Foto Ebbe Nyborg 2013. – *North side of the nave with Romanesque facade decoration*.

Af de vestre ellers helt ødelagte vinduer er netop bevaret det øverste af lisenbåndet, nok til at vi kan bestemme åbningernes placering.

Indre. Skibets gulv ligger nu ca. 40 cm over bygningsfundamentets overkant; korgulvet er hævet 10 cm og et altertrin med yderligere 13 cm. *Korbuen* fremtræder i den skikkelse, som den fik ved en ommuring i tegl 1878 i forbindelse med en fornyelse af triumfmurens gavltrekant.[10] Den harmoniske, høje og runde bue, uden kragled, måler nu 300 cm i bredden.

(†)*Sidealternicher*. Den oprindelige, formentlig lidt smallere †korbue har været flankeret af rundbuede, lavtsiddende alternicher, hvoraf dele af den sydlige endnu er i behold, mens den nordre ikke spores. Nichen, der til dels gemmer sig bag hvælvpillen, er kun 10 cm dyb, formentlig fordi den er udfyldt i forbindelse med hvælvslagningen. Toppunktet i den runde bue befinder sig 120 cm over nuværende gulv (svarende vel til 160 cm over det oprindelige gulvniveau). Buens forløb antyder, at nichen har strakt sig helt (eller næsten helt) ind til skibets hjørne. Det kan ikke afgøres, om nichen har nået ned til gulvet. Den kan sammenlignes med andre forholdsvis beskedne alternicher i Vrigsted, Torsted og Ølsted (s. 1307, 1602 og 1693).

Skibets vestre *gavltrekant*, der bærer tårnets østmur, er bevaret på nær den øverste spids. En dør, der er brudt midt i gavlen, leder ind til mellemstokværket. Døren er udvidet og muret i tegl 1878.[10]

Arkitektur og datering. Den lille frådstenskirke udmærker sig ved at have facadeblændinger i to zoner, et træk hvortil der i Danmark vist kun findes paralleller i Ribe Domkirkes tværskib (*DK Ribe* 208) og i Vinding Kirke (*DK Århus* 3886 med fig. 4). Som i Vinding, der overvejende er bygget af jernal, følger de øvre zoner deres egen rytme uafhængigt af de nedre zoner, ligesom også antallet af buer varierer. Trods lighederne med Vinding er Daugård Kirke dog nærmere beslægtet med frådstenskirken i Ølsted, hvor vi finder de samme særegne lisenbånd omkring vinduerne (s. 1689 f., 1694). Uden at kunne pege på direkte forbilleder må de arkitektoniske forudsætninger – sådan som det også gælder for Ribeegnens tufstenskirker – skulle søges i Rhinlandet. I den senromanske rhinlandske arkitektur forblev rundbuefrisen et foretrukket virkemiddel, der sammen med lisener indrammede murblændinger af snart sagt enhver størrelse og form.[20]

En *datering* af byggeriet til o. 1200-25 er begrundet i slægtskabet med Ølsted Kirke og af den ældste udsmykning med kalkmalerier (nr. 1, s. 1915), der må være udført ret snart efter kirkens fuldførelse.

De senmiddelalderlige *ændringer og tilføjelser*, der alle er udført i munkesten i munkeskifte, synes indledt med tårnet, der kan være bygget til engang o. 1500. Kort før reformationen, o. 1520, blev korets østende fornyet, og kor og skib fik hvælv. Også våbenhuset er senmiddelalderligt, uden at det nøjere kan afgøres, hvornår det er kommet til.

Tårnet, der er i tre stokværk, er trukket lidt nordover i forhold til kirkens midtakse; østmuren hviler på kirkens vestgavl. Facaderne har bevaret gammelt murværk i øst og nord, mens syd- og vestsiden er ommuret og nu dækket af et tykt lag sprutpuds. Øverst er et forsænket bånd afbrudt mellem nordvestre hjørne og søndre glamhul.

Tårnrummet åbner sig i sin fulde bredde mod skibet med en spidsbuet arkade. Det dækkes af et krydshvælv med vederlag i væggene og får lys gennem et fladbuet, indvendigt smiget vindue i vest, hvori der er indsat en spidsbuet støbejernsramme. Der var oprindelig adgang direkte fra kirkegården til tårnet gennem en rundbuet og falset (†)*dør* i nordsiden, udvendig anbragt i et spidsbuet spejl. Åbningen, der indvendig er fladbuet, er tilmuret med munkesten, muligvis allerede på et tidligt tidspunkt. Også tårnet i Engum har haft en yderdør (s. 1942) ligesom adskillige andre kirker i det gamle Århus Stift.[21] Under tårnrummet indrettedes o. 1692 en †gravkælder for godsinspektøren på Bryskesborg (jf. s. 1929), der fik lys og luft udefra gennem en skakt med en lille låge.[10]

I dag kommer man op i tårnet via våbenhuset og skibets loft. Oprindelig må der have været adgang ad en udvendig, tømret †*trappe*, der har ledt op til en †*dør* i mellemstokværkets sydside.[22] Tårnets bagmure er aftrappet opefter i tre spring, hvori der er indlagt bjælker; dog er der ikke noget bræddelag mellem de to etager. Mellemstokværket, der nu er mørkt, fik tidligere lys gennem en nu tilmuret, fladbuet glug i nord lige over hvælvkappen. I klokkestokværket har kun østsiden bevaret sine oprindelige glamhuller: to rundbuede åbninger uden false der er anbragt i et tvedelt spejl med en lille halvstenskonsol (jf. opstalt, fig. 6a). I niveau med glamhullernes buer brydes facaderne af de nævnte *båndblændinger* (tre skifter høje), der ikke er ført helt ud til hjørnerne. Glamhullerne i syd, vest og nord er udformet i barokkens smag som store, rundbuede og falsede åbninger (jf. Ølsted og Korning). Klokken hænger i den vestre åbning. Østre gavlspids har en fladbuet lysglug; vestre gavlspids er ommuret med moderne sten. Murene i syd og nord afsluttes med en profileret gesims fra 1878.

Reparationer på tårnets syd- og vestside nævnes i regnskabet 1681-82. Facaderne stod da i blank mur eller rødkalket, idet der blev indkøbt brunrødt til at 'staffere muren med'.[8] Hvælvet var brøstfældigt 1700, og 1715 trængte tårnmuren igen til en grundig istandsættelse.[13]

Det senmiddelalderlige *våbenhus* foran syddøren er rejst over en syld af liggende kampesten; muren er 2½ sten dyb. I et vindue i øst er 1854 indsat en spidsbuet støbejernsramme.[10] Døren i syd er udvidet 1874, så den runde bue nu griber op i gavlspidsens rige udsmykning med blændinger. Den er ommuret igen 1956 ved udskiftningen af en dobbelt dørfløj (arkitekt Ebbe C. Norn). Gavltrekanten er afsluttet med 13 brynede kamtakker, den øverste af dobbelt bredde, og prydes af syv rundbuede *højblændinger*. Disse er nederst flankeret af små kors og øverst beriget med savskifter. Rummet dækkes af et bjælkeloft, senest fornyet 1987 og malet gråt. – To murede †*bænke* blev fornyet 1681.[8] Synet påbød 1728, at kamtakkerne, 'de små tårne', blev opsat af ny.[13]

Korets ombyggede *østende* hviler på de gamle fundamenter,[19] hvorover der er lagt en syld af store kampesten samt en romansk gravsten (jf. fig. 27). Ligesom i Engum beholdt koret sin gamle størrelse, og der er således ikke tale om en udvidelse. Gavlen (fig. 6a), der er uden vindue (vel af hensyn til altertavlen), har hjørnelisener på østsiden, der i trekanten er forbundet med en *frise af stigende fladbuer* med hængestave hvilende på en halvstenskonsol. De øverste buer udgør et par, og herover er der en lille korsblænding. En tilsvarende, stor gavlblænding med stigende buefrise har murermesteren brugt ved ombygningen af koret i Engum (s. 1943), og samme fine udsmykning ses også på den ombyggede vestgavl i Hammer Kirke (*DK Århus* 4333-34) samt på langhuskorene i Nødager og Ålsø (Randers Amt).[23] Gav-

Fig. 9. Kirken set fra nord. Foto Ebbe Nyborg 2013. – *The church seen from the north.*

len i Daugård har utvivlsomt ligesom gavlene i Nødager og Ålsø været kronet med kamtakker.

Overvæggene i det ommurede afsnit står uden puds i loftsrummet og viser, at korets *krydshvælv* må være indbygget umiddelbart efter østendens fornyelse. Hvælvet hviler på hjørnepiller (1½×1½ sten), der undtagelsesvis ikke er falsede, og på helstens skjoldbuer. Ribberne, der er af halve sten, begynder som kvarte.

Skibets tre *krydshvælv* er af egnens vanlige type med falsede hjørne- og vægpiller samt helstens buer. Af de højtsiddende kragbånd er vist kun det sydøstre, rødkalkede oprindeligt. De spidse hvælvbuer er spændt højt, og kapperne stærkt puklede. Ribberne mødes i en firkantet, rudestillet 'slutsten'. I østre hvælv ses i hver sin kappe tre †*klokkerebshuller* (til messeklokker?). En tilmuret †åbning i den vestligste hvælvkappe synes for lille til, at den kan have været et 'mandehul'. – Samtlige fire hvælvfag har udfyldte spygatter nederst i sviklerne, og alle hvælv har overribber af halve sten på fladen med trin af kopper.

Umiddelbart forud for hvælvslagningen i skibet er den vestre del af nordmuren til og med hjørnet ommuret i tegl.[24] Den nye mur, der har lukket dørstedet, hviler på en syld af rejste marksten, hvori der indgår en oldtidskværn.

I forbindelse med hvælvbyggeriet er der brudt nye store †*vinduer* i korets og skibets sydside, hvis buer spores i facaden over de nuværende vinduer fra 1850'erne.

Vedligeholdelse og reparationer. 1681-82 tingede man ifølge regnskabsbogen med murermesteren om forskellige arbejder på kirken: Dele af taget skulle omlægges og forsynes med nyt bly, tårnet skulle repareres, og gulvene i kor og våbenhus lægges med ny mursten.[8] – Et detaljeret *syn* over kirken, afholdt 13. jan. *1687*, bør formodentlig

Fig. 10. Bygningstavle 1792 til minde om kirkens istandsættelse (s. 1913). Foto Arnold Mikkelsen 2013. – *Construction tablet, 1792, commemorating the refurbishing of the church.*

læses som en noget tendentiøs 'tilstandsrapport' i forbindelse med Jørgen Rantzaus overtagelse af kirken året forinden (se historisk indledning).[25] Tårnets vestre vindue var 'halvt øde', og vinduet i skibet 'næst våbenhuset' manglede flere ruder. Skibets østgavl burde repareres, og koret manglede en sugfjæl i syd. Tårnets gavl (den vestre?) var revnet fra øverst til nederst, og hvælvingen var ganske brøstfældig; skibets nordmur 'lige over for kirkedøren' var revnet op til hvælvingen. Væggene trængte til hvidtning, der savnedes mursten i gulvene, og klokkestrengen manglede 2 alen lænke.[12]

1728 var blyet overalt igen så tyndt, at det regnede ned på hvælvingerne, og korets nordmur var ud- som indvendig 'sprukken' fra øverst til nederst, formentlig i sammenstødet mellem frådstenspartiet og den fornyede østende.[13]

En bygningstavle (fig. 10) beretter om kirkeejeren J. F. von Schmidtens istandsættelser 1792, uden at det nærmere oplyses, hvori disse arbejder har bestået.[26] I den uopvarmede kirke har ikke mindst frådstensmurene lidt af fugtighed. Forfatteren og historikeren Tyge Becker, der var født på Tirsbæk, beretter 1851, at væggene nogle steder var 'ganske grønne' af fugt.[27] 1868 søgte man at afhjælpe problemet ved gennembrydning af fem store luftkanaler, der stadig benyttes, to i korets mure, tre i skibets. Prospektet 1867 (fig. 3) viser kirken efter indsættelse af spidsbuede *vinduesrammer* af støbejern, der i 1850'erne afløste rammer af træ. I de nye åbninger, i alt syv, sidder bunden en alen lavere end bunden i de ældre vinduer, hvis bueslag spores i både syd og nord.

Ved en større *istandsættelse 1878* blev som nævnt skibets østre gavlspids og korbuen ommuret. Samtidig blev murene i kor og tårn forsynet med gesimser.[10] Reparationer i skibets og tårnrummets nordvæg 1888 ledte til fundet af †kalkmalerier fra renæssancetiden (jf. s. 1916)

En *hovedrestaurering 1939* ledet af kgl. bygningsinspektør, arkitekt Viggo Norn omfattede i første række det faste inventar. 2001-02 er kirkens indre, herunder vægge og hvælv, sat i stand under ledelse af arkitektfirmaet Birch & Svenning. Samme arkitekter har 2002-03 etableret et nyt dræn langs kirkens øst- og sydside for at afhjælpe fugtproblemer i det jorddækkede frådstensmurværk.

Tagværker. Korets tagværk af fyr, med et lag hanebånd og uden stivere, er lagt op 1878.[10] I skibet er spærene af fyrretræ med nogle få genanvendte spær af eg med bladede samlinger. Af eg er også hanebånd, stivere og spærsko, de sidste af tømmer fra træer, der er fældet 1767-68 (se dendrokronologisk undersøgelse).

Tagene har bevaret deres blydække, kun våbenhuset er tækket med tegl; her var der i 1600-tallet bly på vestsiden og tegl i øst.[28] Blytagene er senest fornyet 1971-72, bevidnet med *blystøbermærker*, på tårnet: »J. Stoffregen/ Blystøber/ Struer/ 1971«, på kor og skib: »Hugo Stoffregen/ Struer/ 1972«. – Efter svenskekrigene var 1660-61 dele af taget dækket med seks traver langhalm, 'hvor fjenden havde taget blyet'. Ved den efterfølgende reparation blev der lagt nye blytavler på koret, skibets nordside og på våbenhusets vestside, og hele kirken blev mønnet med bly. Hertil blev der brugt et skippund 'klumpbly'.[8]

I *gulvene* er i 1980'erne og -90'erne lagt små gule, sekskantede fliser, i skibets østende gule mursten på fladen. Under stolerækkerne er der trægulv.

Opvarmning. Kirken har siden 1954 haft elvarme. Anlægget består af rørovne under forbrædder og af pladeradiatorer i kor og våbenhus. Bygningen har kunnet opvarmes siden 1887, da der opsattes en kakkelovn i skibets nordøstre hjørne med skorsten over gavlspidsen.[16]

Dendrokronologisk undersøgelse. En analyse 2013 af spærskoene i skibets tagværk viste, at træerne til det pågældende tømmer er fældet i vinteren 1767-68.[29]

Brunrødt til rødkalkning (af teglstensmurene) indkøbtes 1676 og 1681 (jf. tårn).[8]

Bygningstavlen (fig. 10), 1792, af sandsten, 45×65 cm, bærer indskriften: »1792 Er Daugaard Kirke i Stand sadt af Johan Friderich v(on) Schmidten (og) Christiane Elisabeth Harboe«. Indmuret indvendig i væggen over syddøren (jf. s. 1912).

En *vindfløj* over tårnet bærer på fanen årstallet »1869«. Fløjen var i en årrække nedtaget, før den genopsattes1953, nu forsynet med et kronende, forgyldt kors, der er skænket af tømrermester Svend Madsen, Daugård, til minde om hans moder. En ældre †fløj af samme udseende ses på tegningen 1867 (fig. 3).

Fig. 11. Indre set mod øst o. 1900. Foto i KglBibl. – *Interior seen towards the east, c. 1900.*

Fig. 12. Fragment af Indtoget i Jerusalem (for oven) og uidentificeret bordscene. Kalkmaleri fra o. 1200-25 på korets nordvæg (s. 1915). Foto Arnold Mikkelsen 2013. – *Fragment of the Entry into Jerusalem (above) and unidentified table scene. Wall painting from c. 1200-25 on the north wall of the chancel.*

KALKMALERIER

1878 fremkom der †kalkmalerier i triumfbuen,[30] som ødelagdes ved dens udvidelse. 1888 afdækkedes på nordvæggen vestligst i skibet og tårnrummet store †malerier af lignelsen om den rige mand og Lazarus samt af apostlenes martyrier, som hørte til en udsmykning fra o. 1550 (nr. 3),[31] og som atter tildækkedes. Det gælder ligeledes nogle 1913 fundne malerier på triumfvæggen, som vi ikke har nogen viden om.[31] 1956 fandtes på korets nordvæg en rest af værdifuld romansk udsmykning (nr. 1), som blev konserveret 1960-61. Det samme gjaldt et par yderligere fragmenter af udsmykningen fra o. 1550, der da var kommet frem i kor og skib. Endelig har man i forbindelse med en kalkafbankning og rensning af kirkens malerier 2001 fremdraget og konserveret lidt af en ribbedekoration fra o. 1520 (nr. 2) med samt en stump tekst fra o. 1550 øverst på tårnrummets nordvæg.

1) (Fig. 12-14), *o. 1200-25*, vestligt på *korets nordvæg*, et parti på 250×275 cm, afskåret af skjoldbuen i vest. Det fundne udgør dele af to billedfriser adskilt af et tredobbelt bånd (mørk- og lysokker samt hvidt), der også afslutter forneden. Den nedre billedfrise er 125 cm høj (uden borter), øvre frise er afbrudt foroven, men må have været højere.

Indtoget i Jerusalem. I øvre frise (fig. 13) kommer en mand (eller dreng) ind fra højre og breder et klædningsstykke ud foran Jesus, der må gemme sig bag skjoldbuen og kun giver sig til kende ved en æselhov nederst til venstre. Bag manden eller drengen ses stammen af et træ (en palme), i hvis krone der må have siddet en eller to personer, hvoraf ben og fødder stikker ned. Scenen kan sammenlignes med samme motiv i Vilslev Kirke (*DK Ribe* 3128). I dens højre side er øjensynlig ophængt et stykke stof, som kunne vidne om en stående person, men hverken brug af mikroskop eller ultraviolette stråler har kunnet bekræfte det.

Ukendt bordscene. I nedre frise (fig. 14) ses seks mænd (oprindelig syv?) stående eller siddende bag et duget bord, der er vist i omvendt perspektiv. Baggrunden udgøres af to arkader (oprindelig tre), hvis kraftige søjler har pudekapitæler, der krones af tårne. Umiddelbart associerer billedet til Nadveren. Men den centrale person, der har armene udbredt over bordet, savner glorie og bærer en kalot eller krone (med små blå, indsatte ædelstene), der ikke ses i Nadverscener. Påfaldende er også hans brune 'hagesmæk', de tværgående folder om livet og store armringe. De flankerende fem mænd (vel oprindelig 2×3) vender sig og gestikulerer i vekslende retninger, nogle har lokket hår og skæg. De tre til venstre har mørke kapper over lysere (ufarvede) kjortler, og til højre bærer mændene over skuldrene mørke bånd, der kan være bræmmer på kapperne. Nr. to fra øst har en hvid spidshætte på.

Til den romanske udsmykning hørte måske også det †*kalkmaleri*, som konstateredes o. 1878 på triumfbuen inden dens udvidelse.[30]

Teknik og farver. Maleriet er udført på en grovkornet men nogenlunde glat berapning. Mørtlen er meget fattig på kalk, gruset, findelt og jordholdig med en tendens til at smuldre.[32]

Før bemalingen er der gjort skitsekonturer i malebunden. Derefter er farverne påført uden forudgående hvidtning og på en temmelig tør bund, der har svækket deres binding. Af farver er konstateret hvidt, lys og mørk okker, brunt (mønje?), grønt og som baggrund en blå på sort undermaling. Bueslagene har changeret mellem mørkokker og grønt.

Program. Mens korets øvre motiv må være en del af en passionsfrise, der har skullet læses mod højre, er nedre frises bordscene som nævnt uidentificeret. Den kan eventuelt være gammeltestamentlig eller tilhøre den motivverden, som knytter sig til de såkaldte rytterfriser, som er jævnligt forekommende i den nedre (smallere) frise i tidens jyske kalkmalerier.[33]

Stil og datering. Maleriet tilhører de yngre blandt de østjyske romanske udsmykninger, der gerne dateres o. 1200. Spidshætten giver mindelser om de specielle hovedbeklædninger i Mårslet Kirke,[34] og den livlige, tegneriske stil i indtogsscenen antyder, at dateringen snarest kan være o. 1200-25.

2) (Jf. fig. 18, 26), *o. 1520,* en *ribbedekoration* på skibets hvælv, udført af murerne som afslutning på byggeriet. Sparrer med to mønstre er 2001 fremdraget i østre hvælv, og spor af en tilsvarende

Fig. 13. Fragment af Indtoget i Jerusalem, kalkmaleri fra o. 1200-25 (s. 1915, jf. fig. 12). Foto Arnold Mikkelsen 2013. – *Fragment of the Entry into Jerusalem (above). Wall painting from c. 1200-25.*

dekoration er fundet i de øvrige. I østre hvælv har ribberne sydøst-nordvest røde og hvide sparrer kantet med gråsort, mens ribberne sydvest-nordøst har grå og hvide sparrer kantet med mønje. Sparrerne ledsages imod kapperne af en stregmalet 'tovsnoning'. Kragbåndene har oprindelig stået røde; i ribbekrydset er der en seksbladet roset.[35]

3) (Fig. 15-16), *o. 1550*, mindre partier af en omfattende *renæssanceudsmykning*, der tilsyneladende har dækket væggene i hele kirken samt hvælvenes bærende dele; de enkelte scener har udfyldt skjoldfelterne, og udsmykningen har knyttet an til den lidt ældre ribbedekoration (nr. 2). Malerierne har bestået af bibelske fremstillinger og legender ledsaget af indskrifter og et rigt rankeslyng. Fremme står siden 1956 og 2002 kun et fragment af Korsrejsningen på korets nordvæg, nogle ranker i skibets østre hvælv og rester af en indskrift øverst på tårnrummets nordvæg. 1888 var afdækket to figurrige †scener vestligst på skibets nordvæg og i tårnrummet. Malerierne blev beskrevet af Jacob Kornerup, der også lavede en akvarel, før billederne igen blev overhvidtet.[36]

På *korets nordvæg*, øst for vinduet, ses som nævnt rester af *Korsrejsningen* (fig. 15). Bevaret er kun det nederste af det skråtstillede korstræ med Jesu fødder og to krigskarle, der er i færd med at rejse korset. De haler begge i et tov. Billedet kan

sammenlignes med samme motiv i Brøns Kirke (Tønder Amt) og i Sulsted (Ålborg Amt). – Vest for vinduet sås 1956, over det romanske maleri (nr. 1), fragmenter af †bladværk.

I *skibet* er på *nordøstre hvælvpille* bevaret dele af et frodigt *rankeslyng* (fig. 16) i flere nuancer med fugle og frugter eller blomster. Samhørende hermed er en udsmykning af østre skjoldbue (jf. fig. 18), hvor der på vestsiden er en *sparrebort* i tre nuancer, heriblandt mønje, og på undersiden en slyngende ranke.

I *tårnet* ses øverst på *nordvæggen* lidt af en svært læselig (†)*indskrift* i fraktur.

De bevarede partier af udsmykningen er malet på hvidtekalk med brug af bl.a. farverne rødbrunt, gråt, okker og mønje.[37]

†*Malerierne* i skibet og tårnrummet kendes som nævnt fra Kornerups dokumentation 1888. På nordvæggen i *skibets vestre fag* var malet en figurrig fremstilling af *Den rige mand og Lazarus*, som Kornerup har gengivet i en akvarel (fig. 17). Det afbildede udsnit måler godt 3×2 m og viser vestre del af vægfladen under skjoldbuen. Fremstillingen illustrerer de første vers af lignelsen (Luk.16,19-31), og scenerne udfolder sig i og uden for et fantasifuldt stykke gennemskåret arkitektur, der er anbragt i et landskab, mens baggrunden er optaget af rankeslyng med store kolbeblomster. Den rige mand sidder til bords prægtigt klædt efter tysk hofmode og med fladpuldet baret. Han omgives af opvartende terner og musicerende svende. Uden for porten ligger den pjaltede Lazarus; en

Fig. 14. Uidentificeret bordscene, kalkmaleri fra o. 1200-25 (s. 1915, jf. fig. 12). Foto Arnold Mikkelsen 2013. – *Unidentified table scene. Wall painting from c. 1200-25.*

Fig. 15. Korsrejsningen, udsnit af kalkmaleri fra o. 1550 i koret (s. 1916). Foto Arnold Mikkelsen 2013. – *The Raising of the Cross, detail of wall painting from c. 1550 in the chancel.*

lille hund slikker hans sår. I endnu et værelse (th.), hvor malingen næsten var skallet af, syntes 'en person … at ligge i en seng, mens en terne står ved siden' (utvivlsomt den rige mands dødsleje). På tage og spir ses fugle og en hornblæser. En indrammet *indskrift* med renæssanceversaler lyder: »Af den rige mandz/ boor der gaar aw bode/ m(ad)t oc ord (til?) de fatige«. Østre del af væggen viste ifølge Kornerup *Lazarus i Abrahams skød* og *Den rige mand i helvede*. – Billederne af Lazarus nær kirkens udgang må have været en opfordring til at huske de fattige med en skærv i blokken.[38]

I *tårnets nordvæg* sås 1888 *Jesus på korset* og *henrettelsen af fire apostle*. Under korset var malet en krukke, der opsamlede blodet fra Jesu sår, og to nøgne skikkelser, Adam og Eva, hvis 'genitalier' skjultes af 'store klodsede blomster'. Th. sås Peter korsfæstet med hovedet nedad, benene i vejret, og ved siden af ham en knælede mand (Paulus) 'med langt skæg og glorie', som en bøddel var i færd med at halshugge med sit sværd. Under en 'ulæselig indskrift' ovenover skelnede Kornerup ordet »Rommæ« (latin: Romæ, dvs. i Rom). Tv. for Jesus sås Andreas på sit skråkors og ved siden af ham en mand på knæ, som en bagved stående bøddel skulle til at henrette (Jakob den Ældre?).

At dømme efter sammenhængen må der være tale om fire apostle, og vi må tro, at tårnrummets to andre vægge har vist de øvrige otte apostle og deres bødler, så alle tolv har været afbildet. Dette motiv, *Apostlenes martyrier*, er 2011 afdækket i Skibinge (Præstø Amt), hvor en kalkmalet billedserie, dateret 1575, har fyldt kirkens hvælv.[39] Som i Skibinge kan apostelfremstillingerne i Daugård have været forbundet med de tolv led i trosbekendelsen, som de hver især blev opfattet som forfattere til. Apostlene var som martyrer moralske forbilleder for de unge lutherske menigheder, der blev brugt både i prædikenen og i undervisningen.[40] Når Apostlenes martyrier i Daugård er afbildet i tårnrummet, kan det skyldes, at det som regel var her, at degnen underviste børnene.

Kornerup foreslog 1888, at man måtte opgive at bevare Lazarusscenen, selvom den 'naive måde', hvorpå lignelsen var skildret, 'uagtet manglerne i udførelsen' kunne tale for en bevaring; for meget var gået tabt og faldet ned, til at en pålidelig restaurering kunne udføres. Hertil kom, at billedets østre halvdel som sagt næsten var forsvundet. Heller ikke maleriet i tårnet kunne restaureres, da det var 'for stærkt beskadiget'. Desuden var det 'så yderlig råt og slet udført', at det ikke fortjente at bevares.

I stilen har udsmykningen fællestræk med andre jyske fra perioden, og rigt løvværk med beslægtede kolbefrugter optræder specielt i Hedensted (s. 1854 med fig. 31-32), jf. også †kalkmalerierne i nabokirken i Ørum (s. 1195 med fig. 34).[41]

Fig. 16. Rankeslyng på nordøstre hvælvpille i skibet. Kalkmaleri fra o. 1550 (s. 1917). Foto Arnold Mikkelsen 2013. – *Foliate vines on north east vault pillar in the nave. Wall painting from c. 1550.*

Fig. 17. Den rige mand og Lazarus, udsnit af †kalkmaleri fra o. 1550 på nordvæggen i skibets vestre hvælvfag (s. 1917). Akvarel af Jacob Kornerup 1888. – *Dives and Lazarus, detail of wall painting from c. 1550 on the north wall of the western vault bay of the nave. Water-colour from 1888.*

Fig. 18. Indre set mod øst. Foto Arnold Mikkelsen 2013. – *Interior seen towards the east.*

INVENTAR

Oversigt. Ældst er den romanske granitfont, en ualmindelig magtfuld repræsentant for de jyske løvefonte. Dåbsfadet er sydtysk fra o. 1575, men blev først skænket til kirken 1692 af Johanne Madsdatter Schieldrup. Altersølvet fra 1692 skyldes Rasmus Andersen i Horsens, og også prædikestolen er i sin kerne fra 1600-tallet. Den er 1792 (jf. bygningstavle) blevet vidtgående fornyet af Jens Hiernøe i Horsens, der også forsynede stolen med en himmel i Louis Seize-stil, ligesom han udførte kirkens altertavle efter sin vanlige opskrift. Dens maleri er udført 1886 af en frøken Krogh efter Carl Blochs Gethsemane, mens det oprindelige *maleri af opstandelsen siden 2001 er i Horsens Museum. Klokken er støbt 1815 af I. C. & H. Gamst i København, og orglet er leveret 1967.

Farvesætning og restaureringer. Altertavlen har som det eneste møbel ældre bemaling, og efter dens staffering er farverne på det øvrige inventar afstemt, dels ved en omfattende *restaurering 1939*, dels ved en konserverende *istandsættelse 2001-02*. To toner af gråt suppleres af brunrød marmorering, lyst blåt, hvidt og forgyldning.

1700 manglede både alterklæde og dug foruden messehagel og -særk. 1833 erklærede synet kirken i god stand, og 1860 overstrøg man altertavlens 'indfatning', 'koret' og prædikestolen med egetræsfarve.

Fig. 19. Altertavle, 1792, tilskrevet Jens Hiernøe i Horsens (s. 1923). Foto Arnold Mikkelsen 2013. – *Altarpiece, 1792, attributed to Jens Hiernøe in Horsens.*

Alterbordet er et panelværk fra 1939, 260×96 cm, 106 cm højt, der står i en afstand af 85 cm fra østvæggen. Bordet har enkle profilfyldinger, en kvadratisk på kortsiderne og fortil fem høje, der er fornyet 2001-02. Malet i to grå toner med gyldne profiler. Panelværket har afløst en enkel trækasse, ved hvis fjernelse 1939 der ikke sås mindste spor efter noget muret bord. 1862 nævnes et †*alterbord*,[16] der 1886 ønskedes rykket en alen og seks tommer frem.[16]

†*Alterklæder*. 1620 indkøbtes seks alen rødt (ordet udeladt) til et alterklæde.[42] 1700 manglede man klæde, og 1702 var anskaffet et af lærred.[13] 1858 ønskede man alterklædet vendt og forsynet med nye guldgaloner,[10] og 1861 fik kirken et nyt af rødt klæde med sølvbrokade som en gave fra enkefru Margrethe Martini på Williamsborg.[10] 1877 blev alterklædet fornyet med silke- og uldfløjl.[16]

Altertavle (fig. 19), 1792 (jf. bygningstavle), et karakteristisk arbejde i Louis Seize-stil tilskrevet Jens Hiernøes værksted i Horsens.[43] Tavlen er arkitektonisk opbygget med fremskudt midtparti, der bæres af forneden kannelerede, joniske søjler, og som rummer et højrektangulært malerifelt (det oprindelige var rundbuet). De to søjler hviler på fodstykkets glatte fremspring, der flankerer et rudefelt med kalk, kornaks og vindrueklaser. I tavlens smalle sidefelter er udskåret sløjfebånd med de yderligere symboler trompet, harpe, bog og laurbærkrans. Frisen er glat med tandsnit, og den krones af en lav retkantgavl med Jahveøje i stråle- og skykrans. Yderst på sidefelternes gesimser flankerer to store vaser.

Storfeltet rummer et *maleri* fra 1886,[16] udført som en kopi efter Carl Blochs Gethsemane (olie på lærred)[44] af en frøken Krogh.[4] Det oprindelige, rundbuede ⋆*altermaleri* af Opstandelsen (fig. 20) viser Jesus som en ung forklaret skikkelse svævende op fra graven (olie på lærred). Det er udført efter samme forlæg som et altermaleri i Vejle og formentlig som det malet af Carsten Bræstrup, Horsens (jf. s. 121 f.). Maleriet var 1929 ophængt bag alteret, 1939 på korets nordvæg.[4] Det skønnedes da i en sådan tilstand, at en restaurering ikke kunne tilrådes. Istandsat 2001 og overdraget til Horsens Museum (inv.nr. 631/2001).

Fig. 20. Opstandelsen, altertavlens oprindelige ⋆maleri fra 1792 (s. 1923). I Horsens Museum. Foto Arnold Mikkelsen 2008. – *The Resurrection, original altarpiece painting from 1792. Now in Horsens Museum.*

Træværket har oprindelig staffering, der er fremdraget og kompletteret 1939. Grundfarve er en brunrød marmorering, søjler og felter har grå bund, skyerne er grønblå, og der et meget guld på siraterne. Frilæggelsen betød fjernelse af to yngre farvelag, det ældste hvidt og gråhvidt med marmorering og lidt blågråt, den yngste en overstrygning med egetræsfarve og lidt guld fra 1860.[10] 1851 fandtes altertavlen 'ret smuk'.[27]

Den ældre †*altertavle* beskreves 1702 som gammel 'med nogen mangel på billeder og staffering'; den ønskedes da renoveret.[13]

Altersølv (fig. 21), 1692, udført af Rasmus Andersen i Horsens[45] og skænket af Mads Lauridsen

Fig. 21-22. 21. Altersølv 1692, udført af Rasmus Andersen i Horsens, som en gave fra Mads Lauridsen Baden (s. 1923). 22. Dåbsfad, o. 1575, sydtysk, skænket 1692 af Johanne Madsdatter Schieldrup (s. 1926). Foto Arnold Mikkelsen 2013. – *21. Altar plate, 1692, by Rasmus Andersen in Horsens, as a gift from Mads Lauridsen Baden. 22. Baptismal dish, c. 1575, southern German, donated in 1692 by Johanne Madsdatter Schieldrup.*

Baden, godsinspektør på Bryskesborg (jf. dåbsfad og †begravelse).[46] *Kalken*, 22 cm høj, har cirkulær fod, der er drevet stejlt op imod de cylindriske skaftled. Den enkle, gotiserende knop har på fire af sine rudebosser graveret versalerne »INRI«. Stejlt bæger med ny, påloddet tud. På foden er med skriveskrift graveret en giverindskrift, som dog savner giverens navn: »Dette Kalck og disk er til Guds Ære Foræret til Daugaard Kierche. Anno 1692«. På standpladen et næsten udvisket stempel for guldsmeden (*Bøje* nr. 6123). *Disken*, tværmål 14,5 cm, har på fanen et firkløverkors.

Fig. 23. Alterstager, o. 1600 (s. 1925). Foto Arnold Mikkelsen 2013. – *Altar candlesticks, c. 1600.*

†*Altersølv*. Efter Svenskekrigene havde kirken 1661 blot kalk og disk af tin,[8] der 1682 blev 'omgjort' og forbedret med nyt tin.[15]

Oblatæske, midten af 1900-tallet, cylindrisk med Jesumonogram på låget og under bunden stemplet »M & TB«. 1856 ønskede synet anskaffet en †*oblatæske* af porcelæn, der eksisterede 1862.[16]

†*Alterkander*. 1675 købtes en tinflaske til messevin (jf. s. 1500, 1535),[8] og 1852 ønskedes en kande af blik erstattet af en af porcelæn eller glas.[10] 1862 brugtes en kande af porcelæn.[16]

En *ske* fra 1903[5] er 17 cm lang, laffet gennemhullet i form af et georgskors, og på skaftet ses foruden nok et kors et stempel for Rasmus Jensen i Horsens.[47]

Alterstager (fig. 23), o. 1600, foden klokkeformet og profileret, skaftet cylindrisk med fire skaftringe. Lyseskålen har profilering og lysetorn af jern. 1660 måtte stagerne 'ransoneres' (løskøbes) fra fjenden.[8] Lignende stager kan nævnes i kirkerne i Rø (*DK Bornholm* 376) og Serridslev (*DK Århus* 4961), hvor de er dateret 1592. Yderligere to sæt †*alterstager* var ligeledes af messing. 1) O. 1850, skænket af enkefru Ahlmann og tidligst nævnt 1862.[16] 2) 1908, skænket anonymt. Stagerne var af gotisk type med cylinderskaft og skaftring (jf. fig. 11). En †*syvstage* er nævnt 1862 som en gave fra købmand G. T. Laursen.[16]

†*Messehagler*. 1681 brugtes en gammel hagel af rødblommet 'trip' (plys),[15] 1700 manglede kirken hagel, og 1702 anskaffedes en gammel.[13] 1899 købtes en hagel med 'guldkors og guldgaloner'.[16]

Alterskranken er nyere, lige, med forsirede smedejernsstivere og håndliste af grålamalet træ. 1833 manglede †*alterskranken* 'lukkelse'[10] og ønskedes fornyet i buet form.[16]

Døbefont (fig. 24), romansk af rødlig granit, 95 cm høj, tilhørende løvefontenes såkaldte Gjellerup-Nørre Snedegruppe (Mackeprang, *Døbefonte* 264-69). Foden har form af en enkel søjlebase, og der mangler næsten skaft. Kummen, tværmål 79

Fig. 24. Døbefont, romansk af granit (s. 1925). Foto Arnold Mikkelsen 2013. – *Font, Romanesque, of granite.*

cm, udgør lidt mere end en halvkugle og smykkes af to par løver, der har fælles hoveder, og som mellem halerne har små firbladede rosetter. Relieffet er usædvanlig højt, op til 9 cm, højest i de fremspringende hoveder og i halerne, der ender i store duske over ryggene. De flettede manker er udført som en indristning, som har lidt ny ophugning på siden, der vender ud imod skibet. Kummens fordybning er harmonisk med flad bund. 1882 blev fonten renset for maling.[10] Gruppens andre fonte findes i Ejstrup og Nørre Snede (*DK Århus* 4179, 4215) samt Gjellerup (Ringkøbing Amt). Står i skibets nordvesthjørne ud imod gangen.

Dåbsfad (fig. 22), o. 1575, sydtysk, af drevet messing, tværmål 47 cm, skænket 1692. Fadet har i bunden et relief af bebudelsen, hvorom en næsten udpudset minuskelbort og en stemplet bort, der gentages let varieret på fanen. På fanens kant er sekundært graveret versalerne: »I.M.D.S.« for giveren Johanne Madsdatter Schieldrup; hendes mand Mads Lauridsen von Baden var også giver (jf. altersølv og †begravelse).[4] Fadet er en enkel udgave af en ret udbredt type (jf. s. 1643, 1671). Fontens 'bækken' nævnes 1702.[13]

En *dåbskande* fra 1968 er af messing, 28 cm høj, med kors på låget. Den er skænket af Kathrine Frandsen.[16] 1862 anskaffedes en †*dåbskande* af tin,[10] og 1702 omtales et †*fontelåg* som et 'trædække'.[13]

Et *krucifiks* fra 1954 er skænket af enkefru gartner Hansen til minde om barnebarnet Kirsten, der var dræbt ved en trafikulykke.[16] Kristusfiguren er af klassicistisk type, 60 cm høj. Det døde hoved hælder imod højre, kroppen svajer imod venstre, og de parallelle fødder står på en fodstøtte. Korset er glat, og alt står i bejdset egetræ. Ophængt på triumfvæggen nord for korbuen.

Prædikestol (fig. 25), formentlig o. 1600-50, men stærkt fornyet 1792 (i fyr), da også en himmel kom til. Kurven er af renæssancetype, slank og spinkel med fem fag, der rummer retkantfelter med kraftig profilindramning og flankerende toskanske søjler på hjørnerne. Over og under søjlerne har postament og frise glatte fremspring, og postamentets felter er profilkantede. Under postamentets fremspring afslutter drejede knopper fra 1792; gesimsen er kraftigt profileret med ny *læsepult*. Prædikestolen har svajet underbaldakin fra 1792 og står på en profileret bærestolpe i skibets sydøsthjørne.[48] Opgangen langs triumfvæggen er fra 1939.

Den betydelig videre himmel, som må tilskrives Jens Hiernøe, har form af en ottekant med profilkantet, glat frise og ditto loft, der har roset i midten. De små topstykker er 'silhuetter' af Hiernøes typiske vaser, og på hjørnerne danner svunget akantusløv en baldakin, som øverst i midten bærer lovens tavler.

Prædikestolens bemaling er en genfremstilling af den oprindelige, foretaget med udgangspunkt i altertavlens farver 1939 og 2001-02. I kurvens frise læses med gylden kursivskrift på brunmarmoreret bund: »Salige er de som høre … Luk. 11,28«. Der er ikke konstateret farvespor ældre end 1792, derimod nok to yngre lag svarende til altertavlens; lydhimlens loft har en tid været malet lyseblåt.

1702 kaldes prædikestolen god, dog med »C. gulfvet« (underbaldakinen?) ustafferet.[13] 1833 skulle †opgangen repareres,[10] og 1865 ønskedes kurvens kant *beklædt* med silke- eller uldfløjl.[10] Før 1939 var opgangen en høj 'svingtrappe' (jf. fig. 11).

Stolestaderne, tegnet af Viggo Norn, er fra 1939 med fyldingsryglæn og plankegavle med to fremstående felter.[4] De har spærformet afslutning over et tandsnit. Bænkene står malet i to grå toner, og gavlene er blå med hvide felter og gyldent tandsnit. En *lænestol* til præsten er fra o. 1900.

†*Stolestader*. 1668 måtte tre stole repareres,[8] og 1687 skulle stolene 'slås fast'. 1685 lod degnen på egen bekostning opsætte en stol til sin kone i korets nordside; den skulle gå i arv til hendes 'efterkommere' (kommende degnekoner).[49] 1725 var alle stole brøstfældige.[13] 1819 sagdes kirkestolene at være i god stand, idet skolebørnene dog manglede de bænke i koret, hvorfra de skulle synge under gudstjenesten.[10] Et stolesæt fra 1889 havde smalle gavle med udsvejfet afslutning og rudimentære armlæn (jf. fig. 11).[16]

1702 havde man en 'god' †*skrifte- og præstestol*,[13] der endnu eksisterede 1886,[16] og en tilsvarende

Fig. 25. Prædikestol, formentlig 1600-50, men stærkt fornyet 1792 (s. 1926). Foto Arnold Mikkelsen 2013. – *Pulpit, probably 1600-50, but much renewed in 1792.*

I
II
III
IV
V
VI
VII
VIII
IX
X
Orð og bessare

†*degnestol*. 1665 blev gulvet i degnestolen repareret,[8] og 1725 behøvede den reparation.[13] Stolen ønskedes fjernet 1886.[16]

†*Herskabsstole*. 1) 1642 omtales Henrik Bille til Tirsbæk og Bryskesborgs 'adelige stolestader' i kirken,[50] uden tvivl efter tidens sædvane opsat forrest i skibet.

†*Herskabspulpitur*, formentlig fra 1700-tallet, tilhørende Williamsborg og opsat i skibets nordøsthjørne over for prædikestolen. Ved salget af kirken til sognets beboere 1810 forbeholdt ejeren af Williamsborg, Jeramias Møller Secher, sig retten til herskabspulpituret og til to andre stole, en på mændenes og en på kvindernes side.[51]1834 omtales trappen og stolens beklædning som brøstfældige,[10] og 1851 beklagede man, at en 'hæslig' herskabsstol vansirede kirkerummet, 'så meget mere som opgangen var fra koret' (formentlig gennem triumfvæggen).[27] 1876 ønskedes Williamsborgs herskabsstol 'bortfjernet', da den fratog menigheden udsigt til alteret og døbefonten.[52]

En jernbunden †*kiste* af egetræ tjente 1681 til opbevaring af messetøjet.[15] Den nævnes endnu 1702.[13] I kirken fandtes indtil 1765 et †*geværskab* hørende til landmilitsen.[53]

En *kirkebøsse* af messing er skænket 1968 af Kathrine Frandsen. Inventariet 1862 anfører en 'fast' †*fattigblok* og to løse †*bøsser* af blik.[16] 1859 havde †fattigbøssen manglet.[10] 1862 brugtes også en †*tavlepung,* omtalt som 'en lille trætaske med stang til tavlepengenes indsamling'.[16]

Orgel (jf. fig. 26), 1967, af standardtype 'Gunslev', oprindelig med fem stemmer, bygget af Th. Frobenius & Sønner, Kgs. Lyngby og Horsens. Udvidet 1996 af samme firma. Disposition efter udvidelsen (syv stemmer, ét manual og pedal): Manual: Principal 8' (1996), Gedakt 8', Principal 4', Rørfløjte 4', Oktav 2', Gedakt 2'. Pedal: Subbas 16' (1996). Koppel M-P. I tårnrummet.

†*Orgel,* 1889,[54] med ét manual og fem stemmer, bygget af Frederik Nielsen, Århus.[55] Tegning til orgel og pulpitur var leveret af H. F. J. Estrup.[16] Senere, antagelig ved kirkerestaureringen 1939, opstilledes orglet på gulvet i tårnrummet bag en enkel facadeopbygning, der bestod af pibeattrapper af zink og kunne åbnes midtpå som en dør.[56] Skænket af enkefru Martini, Williamsborg.[16]

Salmenummertavler. Fire ens i klassicistisk stil fra 1939, 82×67 cm, med kannelerede sider, profileret overkant og gyldne letmetalcifre. Gråmalede. †*Salmenummertavler*. 1862 brugtes tre sorte tavler af egetræ (til påskrift med kridt), skænket af mølleejer R. Kristensens enke, Svends Mølle.[16] Et sæt nygotiske salmenummertavler fra 1916 kaldtes ved anskaffelsen fine og stilfulde med dekorerede zinktal (jf. fig. 11).[5]

Præsterækketavle, o. 1916, 113×90 cm, i klassicistisk stil med kannelerede sidestykker og gesims med tandsnit. Sort antikvaskrift på lysebrun bund med overskriften: »Sognepræster i Daugaard«. Grå ramme, ophængt på skibets vestvæg syd for tårnbuen. 1862 nævnes en †*præsterækketavle* skænket af Elene Jensens arvinger.[16]

Lysekroner. 1) Lille, o. 1860, skænket af baron og baronesse Wedell-Wedellsborg til Williamsborg.[16] Oprindelig i koret, nu i tårnrummet. 2-4) Tre ens i skibet, den ene fra 1901, skænket af gårdejer Rasmus Iversen og hustru, sognefoged S. Ulbæk og hustru samt enkefru Ahlmann, Daugården.

Et †*kirkeskib* blev givet 1954 af Marius Jørgensen, Daugård Strand.[16]

1665 skulle et †*ildkar* 'færdiggøres'.[8]

En †*ligbåre* nævnes 1681, 1687 også et gammelt sort ligklæde,[15] og 1702 var ligbåren gammel men brugelig.[13]

Et †*tårnur* er tidligst nævnt 1665, da der betaltes for en ny 'viser i klokken'.[57]

Klokke, 1815, tværmål 64 cm, leveret af I. C. & H. Gamst, København. Slagringen har profilering, halsen en bladbort og derunder en versalindskrift mellem lister, der på grund af klokkens plads ude i vestre tårnglug kun kan læses delvis. Den er her suppleret efter Marius Hansens afskrift: »Støbt (af I. C. & H. Gamst) Kiøbenhavn 1815«.[4] Ophængt i vuggebom. Nyere *klokkestol* af egetræ.

†*Klokker*. 1) 1616 havde (kirkeværgen) Ove Frandsen bødet 20 dlr. for at have solgt en lille klokke (messeklokke?) fra kirken uden at føre pengene til regnskab.[7] 2) Nævnt 1681, da den blev forfærdiget med 'bøsser' og 'hængsler'.[15]

Fig. 26. Indre set mod vest. Foto Arnold Mikkelsen 2013. – *Interior seen towards the west.*

GRAVMINDER

Gravsten (fig. 27), romansk, lagt over kapellanen Asser. Rødlig granit, trapezformet, 163×45/23 cm, med indhugget randstribe og majuskelskrift langs hovedendens tre kanter: »Acerus capellan iacet hic« (kapellanen (eller præsten) Asser ligger her).[58] Indmuret liggende over stensylden østligst i korets nordmur.

†Åben *begravelse*, indrettet o. 1692 i og under tårnrummet af godsinspektør på Bryskesborg Mads Lauridsen von Baden (jf. altersølv og dåbsfad).[59] 1859 nævnes en lille udvendig låge for begravelsens kælder.[10] I selve tårnrummet henstod 1862 fire store og to små kister, der indeholdt ligene af en mand, to kvinder og tre børn. Hvem de var, vidste man ikke, da kistepladerne var 'hensmuldrede'.[16] 1924 påtænkte man at 'nedsænke eller udflytte' kisterne.

En †*mindekrans* fra o. 1900 var 1925 indsat i en sort ramme og ophængt i skibet nord for korbuen.

KILDER OG HENVISNINGER

Vedr. arkivalier for Vejle Amt i almindelighed henvises til s. 56-58, vedr. litteratur og forkortelser til s. 59-62. Endvidere er benyttet:

Arkivalier. *Kirkens arkiv*. Synsprotokol 1862 ff. – *LA-Vib*. Kirkeregnskaber. Regnskabsbog for Daugård Kirke 1656-86 (C KRB 63).

NM. *Håndskrifter*. Fr. Uldall, Om de danske landsbykirker V, 284-89 (1889). – *Indberetninger*. Jacob Kornerup 1888 (kalkmalerier); Ejnar Mikkelsen 1928 (bygning); Einar V. Jensen 1937 (inventar), samme 1940 (altertavle, prædikestol); Egmont Lind 1961 (kalkmalerier); A. Nyboe 1988 (inventar); Karin Vestergaard 2001 (inventar); Kurt Nedergaard 2001og 2002 (inventar); Peder Bøllingtoft 2002 (kalkmalerier); Birgit Als Hansen 2003 (frådstenssokkel); Orla Hylleberg Eriksen 2013 (dendrokronologisk undersøgelse).

Tegninger og opmålinger. *NM*. Akvarel af kalkmaleri 1888 af Jacob Kornerup; litografier af kirken efter tegning af Ferdinand Richardt (1867); blåtryk af opmåling af kirken af Ejnar Mikkelsen 1928 (plan og facader); blåtryk af tegninger af samme 1928 (døbefont, bygningstavle, klokke og romansk gravsten); tryk af plan af våbenhus ved arkitektfirmaet Albertsen &

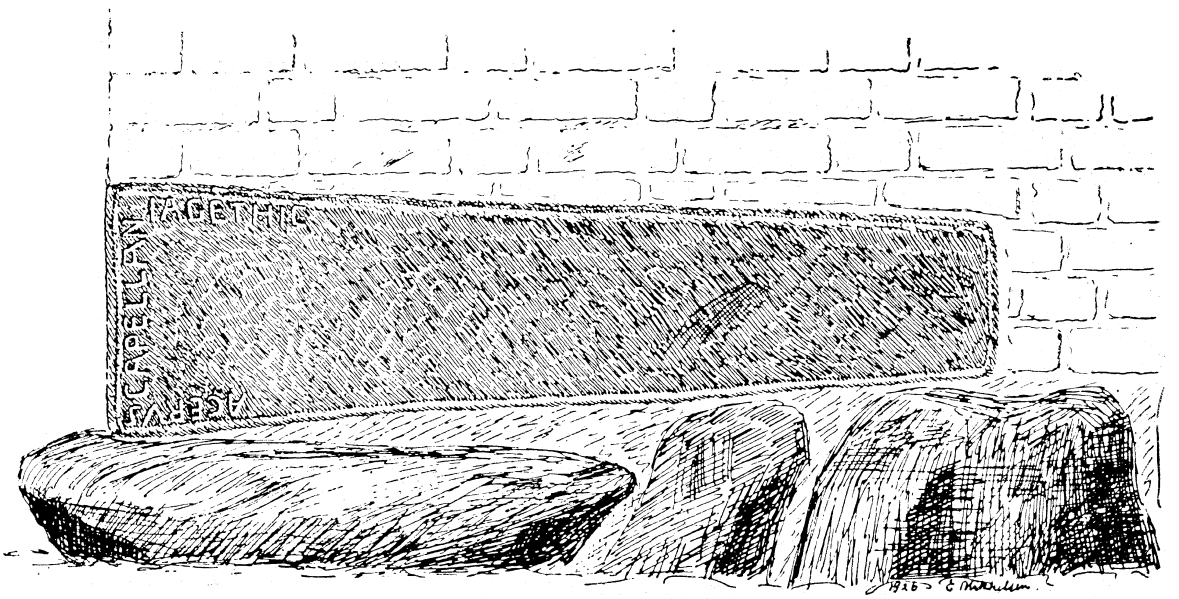

Fig. 27. Gravsten, romansk af granit, lagt over kapellanen (eller præsten) Asser (s. 1930). Tegnet af Ejnar Mikkelsen 1928. Efter *ÅrbVejle* 1933. – *Granite tombstone, Romanesque, of the curate (or priest) Asser.*

Flarup 1987; tryk af plan og opstalter ved arkitektfirmaet Birch & Svenning 2001; tryk af plan til dræn ved samme 2002; opmåling af sokkel og fundament ved Birgit Als Hansen 2003.

Litteratur. T. A. Becker, »Historisk Beskrivelse over Bjerge og Hatting Herreder«, *Orion. Historisk Qvartalskrift*, II, Kbh. 1851, 124-26; Marius Hansen, »Daugaard Kirke«, Årb *Vejle* 1933, 77-117 (forkortet *Marius Hansen 1933*).

Historisk indledning, bygningsbeskrivelse og kalkmalerier (nr. 2 og 3) ved Niels Jørgen Poulsen, kalkmalerier (nr. 1), inventar og gravminder ved Ebbe Nyborg, orgler ved Ole Beuchert Olesen. Engelsk oversættelse ved James Manley, oversættelse fra latin ved Peter Zeeberg. Korrektur ved Jørgen Lethan. Teknisk og grafisk tilrettelæggelse ved Mogens Vedsø. Redaktionen afsluttet november 2013.

[1] *Kronens Skøder* II, 576-79. Overdragelsen skete på hustruens vegne.
[2] T. A. Becker, »Historisk Beskrivelse over Bjerge og Hatting Herreder«, *Orion. Historisk Qvartalskrift*, II, Kbh. 1851, 124-26 og Marius Hansen, »Daugaard Kirke«, *Årb Vejle* 1933, 77-117.
[3] LAVib. *Århus bispearkiv*. Sager vedr. køb og salg af kirker 1789-1805 (C 3.1150).
[4] *Marius Hansen 1933*.
[5] LAVib. *Bjerre-Hatting Hrdr.s provsti*. Synsprotokol 1901-22 (C 36.3)
[6] *Repert* 2, nr. 4561 og 4562 (2. jan. 1480). Marius Hansen opfatter Daugård som hovedsogn i katolsk tid (*Marius Hansen 1933*, 95), men da Peder Skaaning senere, 1495, optræder som præst og provst i Hatting Herred, har han formodentlig residered i Ørum (jf. *Repert* 2, nr. 7893).
[7] RA. *Lensregnskaber*. Stjernholm Len 1616/17. Sagefald.
[8] LAVib. *Kirkeregnskaber*. Regnskabsbog for Daugård Kirke1656-86 (C KRB 63).
[9] *Marius Hansen 1933*, 98.
[10] LAVib. *Bjerre-Hatting Hrdr.s provsti*. Synsprotokol 1833-1901 (C 36.4-7).
[11] RA. *Danske Kancelli*. Seks års kirkeregnskaber 1614-20 (B 184e).
[12] LAVib. *Ørumgård godsarkiv*. Forskellige sager 1648-1812. Syn over Daugård Kirke 13. jan. 1687 (G 374.1).
[13] LAVib. *Århus bispearkiv*. Kirkesyn 1700-1803 (C 3.1166-76).
[14] RA. *Lensregnskaber*. Stjernholm Len 1614-21; kirkeregnskaber 1614-15.
[15] RA. *Rentekammerets rev. rgsk*. Kirkeregnskaber for Århus Stift 1680-94 (571).
[16] *Kirkens arkiv*. Synsprotokol 1862 ff.
[17] *Marius Hansen 1933*, 104-05.
[18] Jf. Marianne Nielsen og Niels Jørgen Poulsen, »På sporet af den 'jyske fod'. Om måleenhederne i jyske, romanske kirker, herunder Ribe domkirke«. *Kirkens Bygning og Brug* 1983, 41-57.
[19] Indb. ved Birgit Als Hansen 2003.
[20] Hans Erich Kubach og Albert Verbeek, *Romanische Baukunst an Rhein und Maas*, Bd. 4, *Architektur und Kunstlandschaft*, Berlin 1989, 443. Også i Ølsted Kirkes usædvanlige, tredelte apsis fornemmes et indslag af rhinlandsk byggekunst.
[21] Jf. *DK Århus:* kirkerne i Haldum (s. 1799), Sjelle (s. 1903), Skovby (s. 1969), Framlev (s. 2035), Mårslet (s. 2253), Fruering (s. 2975), Hylke (s. 4627) og Søvind (s. 5001). – Andre tårne, hvor der ikke er forbindelse til selve kirken, har selvsagt en yderdør: Hørning (s. 3071), Vedslet (s. 4671), Ørridslev (s. 4733) og †kirke i Nebel (s. 4933).
[22] Note 12. I forlængelse af en omtale af tårnet hedder det: 'på sydsiden mangler en trappe til at gå op på kirken'.
[23] Fælles for de fem gavle, alle i det gamle Århus Stift, er de ensidede hjørnelisener (med en halv stens fremspring). Små korsblændinger svarende til den i Daugård ses også øverst i lisenerne i Nødager og Ålsø. I de to sidstnævnte kirker optages gavltrekanten af store rudeblændinger; i Hammer Kirke består en frise i sidemurene af aftrappede rudeblændinger. Korgavlen i Engum er sandsynligvis rejst 1515-25 (jf. s. 1943).
[24] Overvæggen set fra loftsrummet er uden puds.
[25] Den nye ejer har haft en interesse i at kunne dokumentere kirkens dårlige forfatning over for tilsynsmyndighederne for at kunne imødegå krav om istandsættelse.
[26] Ifølge *Marius Hansen 1933* var der tale om en istandsættelse både ude og inde.
[27] *T. A. Becker* (jf. note 2).
[28] Note 8 og 15.
[29] Nationalmuseets Naturvidenskabelige Undersøgelser, rapport nr. 60, 2013. Dendrokronologisk undersøgelse af tagkonstruktion over Daugård kirke af Orla Hylleberg Eriksen. Der blev foretaget analyser af afsavede skiver af i alt fem spærsko i skibet. Seks boreprøver af spær, hanebånd og spærstivere i skibet kunne ikke dateres.
[30] Brev i NM fra Frederik Orluf 1913 med henvisning til oplysning fra en gammel kirkeværge.
[31] NM. Korrespondance.
[32] Restauratoren Egmont Lind sammenligner i sin indb. (i NM) med den lige så dårlige kvalitet i Skibet Kirke (Tørrild Hrd.).
[33] Jfr. Ølsted (s. 1701), Højen og Skibet (Tørrild Hrd.), Ål (*DK Ribe* 1307 ff.) og Mårslet (*DK Århus* 2265) samt Henrik Græbe, Kirsten Trampedach og Mette Jensen, »Kalkmalerierne i Mårslet kirke«, *NMArb* 1986, 164-81. Se også Otto Norn, *At se det usynlige*, 1982, 18-43.
[34] *Græbe, Trampedach og Jensen 1986* (jf. note 33).

[35] Indb. ved Peter Bøllingtoft 2002; korrespondance i NM.
[36] Indb. ved Jacob Kornerup 1888.
[37] Indb. ved Peter Bøllingtoft 2002.
[38] Jf. Lazarusscenerne på fattigtavlen i Mariakirken i Helsingborg fra 1583 (gengivet i *Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie* bd. 7, 1989, s. 294).
[39] Martin Wangsgaard Jürgensen, Ida Haslund og Susanne Ørum, »Blodvidnerne i Skibinge Kirke«, *NMArb* 2013, 212-25. Billederne er malet efter forlæg af Lucas Cranach den Ældre fra o. 1512, der blev alment kendt, da de 1539 blev udgivet i bogform som illustrationer til Martin Luthers kommentarer til trosbekendelsen, 'Das Symbolum der heiligen Apostlen'. Cranachs tryk kan dog næppe have fungeret som forlæg for apostelbillederne i Daugård.
[40] Martin Wangsgaard Jürgensen m.fl. 2013 (jf. note 39) s. 222-24.
[41] J. Magnus-Petersen daterede 1895 malerierne i Daugård til o. 1550, en datering, der bør opretholdes, idet den spanske dragtmode endnu ikke er slået igennem (jf. *Magnus-Petersen, Kalkmalerier* 10-11 med planche 36,5).
[42] Note 11. Betegnelsen for materialet er udeladt.
[43] Otto Norn, »Billedhugger Jens Hiernøe og hans kirkelige Arbejder i Vejle Amt«, *ÅrbVejle* 1938, 168-206.
[44] Jf. s. 1107 med note 21.
[45] S. Fritz, »Rasmus Andersen, Guldsmed i Horsens 1682-1693«, *Købstadsmuseet »Den Gamle By«, Årbog* 1970, 65-75, og Bent Knie-Andersen, *Horsens købstaden og guldsmedene 1500-1900*, Horsens 2006,160-63. Her er kun kalken tilskrevet Rasmus Andersen.
[46] *Marius Hansen 1933*, 92.
[47] Jf. Knie-Andersen (note 45) 277-81.
[48] På resterne af den ældre †underbaldakin læstes 1939: 'Carl Thorsen Tømmermand af Vejle arbejdet i Daugaard Kirke den 4. nov. 1885' samt 'Snedkersvend Johan Hollesen fra Vejle den 4/11 85'.
[49] *Marius Hansen 1933*, 104-05.
[50] RA. *Lensregnskaber*. Stiernholm Len. Bilag til skattemandtal 1642.
[51] *Marius Hansen 1933*, 113.
[52] *Marius Hansen 1933*, 114.
[53] Ordre fra Det kgl. General- og Krigsdirektorium, Skanderborg Slot, 12. marts 1765.
[54] Meddelt af organist Palle Jochumsen.
[55] Nordjyllands Orgelbyggeri i Aalborg ved Emil Nielsen, *Fortegnelse over leverede Orgler*, o. 1920, i Den Danske Orgelregistrant. Den oprindelige disposition, der ikke kendes, ændredes, antagelig 1939, til: Bordun 16', Principal 8', Gemshorn 8', Gedakt 8', Oktav 4'. Orglet havde sløjfevindlade. (Optegnet 1966 af Palle Jochumsen).
[56] Fotograferet 1966 af Palle Jochumsen.
[57] *Marius Hansen 1933*, 100.
[58] Jf. *Marius Hansen 1933*, 82-83 og Hinrichsen, *Grabsteine* IV. 1003 samt Frederik Orluf i brev til NM 1913.
[59] *Marius Hansen 1933*, 91-94.

DAUGÅRD CHURCH

Building. The church is a Romanesque calcareous tufa building consisting of chancel and nave, whose facades have preserved large parts of a rich decoration with recesses and friezes. In the Late Middle Ages a porch was added on the south side of the nave, and a tower in the west, and around 1520 the east end of the chancel was rebuilt in brick and furnished with a frieze of rising arches (cf. Engum Church). At the same time the †wooden ceilings in chancel and nave were replaced by brick vaults. The chancel arch and the eastern gable point of the nave were rebuilt in 1878.

The Romanesque facade decoration is divided into two zones, and despite disturbances the decoration can be reconstructed with considerable certainty (figs. 7a-b), most clearly in the north side of the nave (fig. 8), where the wall east of the door opening is occupied by four recesses divided by slender pilasters, each terminated with a round arch. A window zone above these consists of one long recess, only interrupted by two round-arched windows which are surrounded by pilaster strips. In the chancel the lower zone was once divided into three recess areas, while the upper one probably formed a single field with a window in the middle.

Facade recesses in two zones appear to be found in Denmark only in the transept of Ribe Cathedral and on the village church in Vinding (Aarhus County). The distinctive pilaster strips of the windows correspond to those in Ølsted Church, which has several resemblances to Daugård and may well have been built by the same master-builder. The architectural background – as is also the case with the tufa churches of the Ribe region – should presumably be sought in the Rhineland. Daugård Church, like the church in Ølsted, would have been built around 1200-25.

Wall paintings. The church has remains of wall paintings from three different periods: c. 1200-25, c. 1520 and c. 1550, uncovered in 1888, 1956 and 1960-61.

1) C. 1200-25. A fragment of a *Late Romanesque decoration* is preserved westernmost on the north wall of the chancel, comprising parts of two figural friezes. Preserved from the upper one is a little of the Entry into Jerusalem (figs. 12-13), inasmuch as one sees a palm with feet and a man (or boy) spreading a garment out in front of Jesus, who is hidden behind the wall rib of the vault.

In the lower frieze one sees an unidentified table scene with six men seated (or standing?) behind a spread table, shown in inverted perspective (figs. 12, 14). The background consists of arcades with crowning towers. One inevitably associates the scene with the Last Supper. But the central person, whose arms are stretched out over the table, like the other figures has no halo and wears a skullcap or crown. The five flanking men (originally 2×3, presumably) turn and gesticulate in various directions; some have curly hair and beards. The scene may have been from the Old Testament or may belong to the group of subjects related to the so-called horseman friezes (see page. 1729).

2) C. 1520, a rib decoration on the vaults of the nave, executed by the masons as a termination of the vaulting.

3) A *Renaissance decoration from c. 1550* appears to have covered the walls and vaulting pillars throughout the church. The paintings once consisted of Biblical images and legends accompanied by inscriptions and an ornate pampre. Since 1956 and 2002 all that is visible is a fragment of the Raising of the Cross on the north wall of the chancel and some vines in the eastern half of the nave (figs. 15-16). In 1888 two figure-rich †scenes were uncovered westernmost on the north wall of the nave and in the tower room. In the nave Dives and Lazarus were painted (cf. fig. 17). The scenes unfold in and outside an imaginative piece of architecture situated in a landscape. There was also a representation of Lazarus in the bosom of Abraham and Dives in Hell.

In the north wall of the tower in 1888 one could see Jesus on the Cross and the execution of

the four apostles Peter, Paul, Andrew and James the Elder(?). Judging from the context we should believe that the other two walls showed the other eight apostles and their executioners, so all twelve would have been depicted. This subject, the Martyrdom of the Apostles, was uncovered in 2011 in Skibinge Church (southern Zealand), where series of wall painting dated 1575 filled the vaulting of the church. As martyrs the Apostles were moral ideals for the early Lutheran congregations, used both in sermons and in instruction.

Furnishings. The oldest item is the Romanesque granite font, an unusually powerful representative of the Jutland 'lion fonts'. The baptismal dish is southern German from c. 1575, but was not donated to the church until 1692 by Johanne Madsdatter Schieldrup. The altar plate from 1692 is the work of Rasmus Andersen in Horsens, and the pulpit is also at its core from the 1600s. In 1792 it was extensively renewed by Jens Hiernøe in Horsens, who also furnished it with a canopy in the Louis Seize style, just as he executed the church's altarpiece following his usual pattern. Its painting was done in 1886 by a Miss Krogh after Carl Bloch's *Gethsemane,* while the original ⋆painting of the *Resurrection* has been in Horsens Museum since 2001. The bell was founded in 1815 by I.C. & H. Gamst in Copenhagen, and the organ was supplied in 1967 by Th. Frobenius & Sønner.

Colour scheme and restorations. The altarpiece is the only item of furnishing to have old paint, and the colours of the other furnishings have been matched to its decoration, partly in an extensive *restoration in 1939*, partly in a conservational *refurbishing in 2001-02*. Two shades of grey are supplemented by brownish-red marbling, light blue, white and gilding.

In 1700 canonicals and altarcloth were both absent, as well as chasuble and alb. In 1833 an inspection declared the church to be in good condition, and in 1860 the 'frame of the altarpiece', 'the chancel' and the pulpit were painted over in oak imitation.